

RUSYA FEDERASYONU'NUN KIRIM'I İŞGALİNE ETKİ EDEN SÜREÇ VE UKRAYNA JEOPOLİTİĞİ

Bülent ERDİL*

ÖZ

Ukrayna, bulunduğu coğrafya açısından Rusya Federasyonu'nun güvenlik algısında oldukça önemli bir devlet konumundadır. Ukrayna'nın bu konumu, Rusya dış politikasının biçimlenmesine de etki etmektedir. Ukrayna'nın sahip olduğu jeopolitik konum, bölge dengeleri gözetildiğinde, bölgesel etkiler doğurabilecek potansiyele sahiptir. Bu stratejik konumun başında Avrupa'ya enerji ulaşımını sağlayan doğalgaz boru hatlarının büyük bir bölümünün bu ülkeden geçmesi, Karadeniz'e çok uzun bir sınırının olması, önemli ticaret yollarının üzerinde olması gelmektedir. Ayrıca doğu ile batı arasında bir geçiş bölgesindedir. Bu sebeplerden ötürü Rusya Federasyonu, Ukrayna'nın özellikle Avrupa Birliği ve NATO'ya girmesini ya da AB ile ilişkilerini geliştirmesini, kendisi açısından bir güvenlik zaafiyeti yaratacağını düşünmektedir. Çünkü Ukrayna'nın Avrupa Birliği'ne üye olması, Avrupa Birliği'nin Rusya ile bir sınırının olması anlamına gelmektedir. Böylece arada herhangi bir tampon bölge kalmayacaktır. Bu yüzden Rusya, Ukrayna'daki hakimiyetini korumaya çalışmaktadır. AB ve ABD ise doğuya doğru genişlemeye devam etmektedir. Dolayısıyla Rusya'nın Ukrayna'ya herhangi bir müdahalesi doğrudan Avrupa Birliği'ne yapılmış bir müdahale olarak değerlendirilmektedir. Rusya'nın güvenlik algısında Ukrayna'nın hayati bir pozisyona sahip olması, bölgedeki çatışmaları sürekli kılmaktadır. Bu yüzden Rusya, dış politikasında bu hassas dengeleri gözeterek hareket etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rusya Federasyonu, Ukrayna, Güvenlik, Jeopolitik.

THE PROCESS AFFECTING THE RUSSIAN FEDERATION'S OCCUPATION OF THE CRIMEA AND THE UKRAINIAN GEOPOLITICS

ABSTRACT

Ukraine is a very important state in the Russian Federation's perception of security in terms of its geography. This position of Ukraine also influences the shaping of Russian foreign policy. The geopolitical position of Ukraine has the potential to create regional effects when considering the regional balances. At the beginning of this strategic position, the majority of natural gas pipelines that provide energy transportation to Europe pass through this country, it has a very long border to the Black Sea, and it is above important trade routes. It is also in a transition zone between east and west. For these reasons, the Russian Federation thinks that Ukraine will enter the European Union and NATO or improve its relations with the EU, creating a security weakness for itself. Because Ukraine's membership to the European Union means that the European Union has a border with Russia. Thus, there will be no buffer zone in between. Therefore, Russia tries to maintain its dominance in Ukraine. The EU and the USA continue to expand eastward. Therefore, any interference of Russia to Ukraine is considered as an intervention made directly to the European Union. The fact that Ukraine has a vital position in Russia's perception of security makes the conflicts in the region permanent. Therefore, Russia acts by considering these sensitive balances in its foreign policy.

Keywords: Russian Federation, Ukraine, Security, Geopolitics.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 03.04.2020; Yayına Kabul Tarihi: 01.03.2021

* Dr., ORCID: 0000-0002-0273-6797, E-posta: bulenterdil85@hotmail.com

Giriş

Ukrayna'nın yer aldığı coğrafya, jeopolitik konumu, etnik ve dinsel yapısı, Avrupa enerji koridoru açısından son derece önemlidir. SSCB'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan siyasi durumdan yararlanan Avrupa Birliği, doğu yönünde genişlemeye ve eski Sovyet ülkelerini bünyesine katmaya başlamıştır. Bu kapsamda önemli bir geçiş noktasında yer alan Ukrayna, Rusya Federasyonu ve AB arasında 2000'lerden sonra önemli bir çatışma alanı olmuştur. Rusya, Ukrayna üzerinde baskı kurarak, bu bölgeyi kendi egemenliği alanında tutmaya çalışmaktadır. Fakat değişen siyasi konjonktürle beraber bunun kolay olmayacağı görülmektedir. Rusya'nın Ukrayna ile ilgili olarak tavırlarını daha da sertleştireceği ve yaşanan çatışmaların süreceği görülmektedir. Bu çatışmalar sonucunda Rusya, Kırım başta olmak üzere, Rus nüfusun yoğun olduğu bölgelerde hak iddia etmeye ve bu bölgeleri sınırları içerisine dahil etme mücadelesine devam edeceği görülmektedir.

Ukrayna'nın Soğuk Savaş sonrası bağımsızlığını kazanmasıyla başlayan siyasi çıkmazlar, günümüze kadar devam etmiştir. Rusya ile Batı dünyası arasında sıcak bir çekişme alanı haline gelen Ukrayna, dış politika konusunda çeşitlilik yaratamamaktadır. Bu kısır döngü, iç politikaya yansımaktadır. Ekonomik ve siyasi sorunlarla birlikte bu kısır döngü içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Rus yanlısı devlet başkanlarının devrilmesinden sonra başa gelen diğer siyasi liderler, ülkeyi ekonomik açıdan güçlendirme konusunda halka verdiği sözleri tutamamışlardır. Günümüzde Ukrayna'nın en büyük sorunu ekonomidir. Ekonomi sorunu ve işsizlik çözülmeden, sosyal ve siyasi alanda yaşanan sorunların çözülmesi zor görünmektedir. 1990 sonrası Ukrayna'nın edinmiş olduğu deneyimler, bu iki kutuplu çıkmazın ülkeye katkı sağlamadığını açıkça göstermiştir. Çünkü halkın büyük bedeller ödeyerek, ekonomi ve siyasi bağımsızlık uğruna canlarını verdiği "Maidan Olayları" büyük bir beklenti doğurmuştur. Ancak Rus yanlısı Viktor Yanukoviç yönetiminin devrilmesiyle yönetime gelen Poroşenko hükümeti de bekleneni vermekten uzak kalmıştır.

Bu çalışmamızda, Ukrayna'nın dış politikada yıllardır içinden çıkmadığı kısır döngünün yanında üçüncü bir yol bulması gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Ukrayna jeopolitiğinin ve Batı dünyasıyla gelişen ilişkilerin, Rusya Federasyonu tarafından algısı üzerine durulmuştur. Rusya'nın güvenlik algısı ve hassasiyetlerinin bölge dengeleri üzerindeki yeri de analiz edilerek, çıkarımlarda bulunulmuştur.

Ukrayna'nın jeopolitik konumu ve öneminin üzerinde özellikle durulmuştur. Bu konunun ve AB ile ABD'yle gelişen ilişkiler ekseninde Rusya Federasyonu tarafından algısı da ele alınmıştır. Kırım'ın işgaline giden süreçte yaşanan gelişmeler bu doğrultuda incelenmiştir. Kırım'ın işgaliyle başlayan çatışmalar günümüzde de devam etmektedir. Günümüze kadar etkisini sürdüren bu krizin, bölge açısından da önemli olduğu aşikardır. Karadeniz güvenlik dengelerini etkileyen bu krizin sebepleri, işgal öncesinde yaşananlar çalışmamızda ele alıp incelenmiştir.

1. Ukrayna'nın Konumu, Doğal Kaynakları ve Sanayisi

Ukrayna, sözcük olarak "sınır bölgesi" anlamına gelmektedir. Bu tanım, Polonya Krallığı'nın iç bölgeleriyle Kırım Türkleri'nin yaşadığı bozkırlar arasındaki bölgeyi (Allen, 1940, s. 64) ya da Hıristiyan dünyanın sınır bölgesini vurguladığı kabul edilmektedir (Hrushevsky, 1941, s. 151). Ukrayna'nın başkenti Kiev'dir. 603.700 km²'lik yüzölçümüyle Avrupa'nın en büyük ikinci ülkesidir (Oka, 2019). Batı'da Avrupa'yı, doğuda Asya'yı, kuzeyde Baltık havzasını, güneyde Karadeniz havzasını etkileyecek jeopolitik özelliği sahip önemli bir aktördür.

Ukrayna'nın batısındaki Karpat sıradağları, demiryolları ve karayolları tünellerinin olması, bu bölgeyi stratejik açıdan önemli kılmaktadır. Ukrayna'nın Karadeniz'deki sınır uzunluğu 4.558 km'dir. Ukrayna'nın Karadeniz'deki kıta sahanlığı 200 deniz milidir (Balık, 2018, s. 91). Bu coğrafi özelliği nedeniyle Ukrayna, Rusya gibi Karadeniz'de kıyı uzunluğu az olan bir ülkenin ilgisini çekmektedir. Ukrayna'da Kırım Yarımadası, jeopolitik ve jeostratejik önemi nedeniyle, Karadeniz'in kilidi konumundadır (Cidct, 2019). Kırım'da yüksek teknolojiyle bilgisayar üretimi yapılan bilgisayar endüstrisi yer almaktadır. Ayrıca Kırım Yarımadası karasularında önemli miktarda doğalgaz ve petrol rezervi bulunmaktadır (Drohobycky, 1995, s. xiv). Ukrayna sınırlarında bulunan ve Azak Denizi'ni Karadeniz'e bağlayan bölgedeki Kerç Boğazı, Don ve Kuban'daki buğday ekim alanlarına açılan bir geçittir. Bununla birlikte bu geçit Karadeniz'in kıyılarından başlayıp Türkistan'a (Orta Asya) kadar olan geniş bir coğrafyayı kontrol edebilme yeteneğine sahiptir (Allen, 1940, s. 4).

Ukrayna'da çok sayıda göl ve su yolu da bulunmaktadır. Tizza, Batı Bug, Pripyat ve Desna, tarihsel süreç içerisinde Karadeniz ve Baltık Denizi arasında ulaşım sağlanmasına olanak tanıyan su yollarının güney bölümünü oluşturmaktadır. Bu coğrafi özellikler, kuzey-güney arasında, su yollarının üzerinden ticaret veya savaş için geçişlerin gerçekleşmesine; kentlerin kurulup yeni jeopolitik yapıların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Kurat, 1987, s. 15). Ukrayna'nın verimli toprakları ve iklim şartları, tarımsal üretim için oldukça uygundur. Ukrayna'nın en önemli özelliklerinden biri de "çernozyom" adı verilen siyah renkli ve oldukça verimli topraklarının olmasıdır. Ukrayna iklim olarak tarıma son derece uygundur. Bazı bölgelerinde yılda iki kere ürün alınabilmektedir. Ukrayna tarihsel süreçte Avrupa'nın "tahıl ambarı" (Brzezsinski, 1998, s. 37) olarak anılmıştır. Ukrayna, doğal kaynaklar bakımından da oldukça zengindir.

"Demir, çelik, demiralaşımaları, manganez üretiminde dünyanın en önemli üreticilerinden biridir" (Tuncel vd., 2017, s. 11). Zaporijya ve Dnipropetrovsk bölgelerindeki Nikopol'de manganez rezervi dünyanın en büyük rezervidir. Civa rezervlerinde dünyada ikinci sırada gelmektedir. En büyüğü Donetsk'te olmak üzere Zakarpatya bölgesinde de civa yatakları bulunur. Priazzovye, Pridneprovye, Zarkarpatya ve Donbass'da altın; Kirovograd ve Dnipropetrovsk bölgelerinde, atom enerjisi üretiminde kullanılan uranyum bulunmuştur (Yıldırım, 2010, s. 46).

Tüm bu zengin kaynakların yanında Ukrayna, gelişmiş bir sanayiye sahiptir. Özellikle metalurji ve ağır sanayi altyapısıyla da Avrupa'nın önde gelen ülkelerinden biridir. 2019 yılı itibariyle yaklaşık 21 milyon tonluk çelik üretimiyle de Dünyada 13. sırada yer almaktadır (Worldsteel Association, 2019). Ukrayna'nın sahip olduğu kaynakları ve stratejik konumu, bu ülke üzerinde denetim kurmayı amaçlayan ülkeler açısından dikkat çekmektedir.

1.2. Ukrayna'nın Etnik ve Dinsel Yapısı

Ukrayna'da çok sayıda Rus vatandaşı yaşamaktadır (Turksam, 2019). Slavların anavatanı olarak gösterdiği bölgelerin arasında Ukrayna'nın batısı ve Karadeniz'in kuzeyinde yer alan tüm Ukrayna toprakları da bulunmaktadır. İki ülke arasındaki dil konusunda ve Katolik-Ortodoks mücadelesi konusunda bir takım problemler yaşanmakta olup, Rusya ortaya çıkan bu durumları Ukrayna'yla olan ilişkilerinde kullanmak gibi bir eğilim sergilemektedir.

Rusların Ukrayna'da coğrafi dağılımlarına bakıldığında yoğunluklu olarak Donetsk, Lugansk ve Dnipropetrovsk kentleri ile Kırım yarımadası başta gelmektedir. Yani ülkenin doğu ve güneydoğu bölgesi, Rus azınlığın yoğun biçimde yaşadığı bölgelerdir. Ukrayna'daki en büyük azınlık grubunu Rusların oluşturması, Rusya tarafından fırsata çevrilmek istenmiştir. Rusya bu avantajını kullanarak Rusça'nın Ukraynacanın ardından

ülkedeki ikinci resmi dil olmasını amaçlamış, bu amacını gerçekleştirmek için de seçimlerde Yanukoviç'i desteklemiştir (Keskin, t.y.). Daha sonraki süreçte de bu sorunlar iki ülke arasında artarak devam etmiştir.

1.3. Ukrayna'nın Avrupa Enerji Koridoru Açısından Önemi

Ukrayna'nın Doğu Avrupa'yla sınır komşusu olması, Rusya'nın enerji kaynaklarının Avrupa'ya nakline olanak tanımaktadır. Bu yüzden Rusya'dan gelen petrol ve doğalgaz boru hatlarının önemli bir kısmı Ukrayna'dan geçmektedir. Bunlardan biri de "Drujba Petrol Boru Hattı"dır. Bu hattın uzunluğu yaklaşık 4.000 km olup, Sovyetler Birliği döneminde yapılmıştır. Günümüzde de Avrupa'ya enerji transferinde önemini sürdürmektedir. Bunun yanında Batı Avrupa'nın batısına kadar uzanan petrol boru hatlarının önemli bir bölümü de Ukrayna topraklarından geçmektedir (Ersoy vd., 2002, s. 197).

Ukrayna'da yeterli ölçüde petrol ve doğal gaz rezervinin bulunmaması, Ukrayna'yı bu kaynaklar konusunda zengin olan Rusya'ya ilişkiler kurmaya yöneltmektedir. AB ve ABD, Ukrayna'yı Rusya'nın etkisinden kurtarmak için 1997'de Rusya'ya yapılan sınır anlaşmasında Ukrayna'nın yanında yer almıştır. Rusya, enerji transferinin güvenli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için Ukrayna'ya daha düşük bir fiyattan doğalgaz vermektedir (Tecer, 2014, s. 98).

Şekil 1: Ukrayna'dan geçen boru hatları haritası

(Kaynak: Wikipedia, 2021)

Enerji kaynaklarının zenginliği Rus ekonomisinin güçlenmesini ve enerji sektöründe etkin ve söz sahibi bir konuma gelmesine neden olmuştur. Bu konuma gelmesinde boru hatlarının topraklarından geçmesine izin veren ülkelerin payı da büyüktür (Erbil, 2010, s. 157). Rusya, Ukrayna sınırlarından geçen ve ana hat olan "Drujba Petrol Boru Hattı"na da oldukça önem vermektedir. Bu hat, sonraki dönemlerde yeni petrol ve doğalgaz hatlarının da eklenmesine son derece uygundur. Yüksek kapasitesinden ötürü Rusya'nın dış ticaret hacmine önemli katkılar sağlamaktadır.

2. Ukrayna - AB İlişkileri

Ukrayna, Turuncu Devrim sonrasında Batı yanlısı politikalarına ağırlık vermiştir. Ancak Turuncu Devrim'in ömrü bir yıl sürmüş, uyguladığı batı yanlısı politikalar Ukrayna'nın istediği AB üyeliğini gerçekleştirmeye yetmemiştir. Benzer biçimde, 2010 seçiminin ardından Ukrayna Cumhurbaşkanı Yanukoviç de, Yuşçenko'nun tersine Rus yanlısı politikalara ağırlık vermiş; ancak Yanukoviç'in iktidarı "Euro Maidan" olaylarıyla son bulmuştur. Ayrıca Ukrayna iç çatışmalarla karşı karşıya kalmıştır. Turuncu Devrim'in sonrasında Euro Maidan olayları dikkate alındığında, Ukrayna için esasında denge politikasının en doğru politika olduğu belirtilebilir (Akdemir, 2014, s. 61-75).

Rusya, "Ukrayna'nın denge siyasetinin taraflarından biridir ve bu nedenle Rusya, Ukrayna için tarihi, coğrafi, etnik ve ekonomik sebeplerden ötürü son derece önemlidir. Bu sebepler, Ukrayna'nın tümüyle Batı yanlısı politikalar izlemesinde engel oluşturan faktörlerdir. Ukrayna'nın Avrupa yanlısı söylemlerde bulunması ya da politikalar üretmesi, doğrudan Rusya karşıtı davranışlar şeklinde algılanmaktadır (Akdemir, 2014, s. 62).

Ukrayna'nın bağımsızlığının temeli, Avrupa'ya dönüş üzerinedir (Pavliuk, 2001, s. 79). Bunun sebebi, Ukrayna toplumunun ve yöneticilerinin artık başka devletlerin güdümünden uzak, kendi çıkarlarını kendi şartları ve değerleri içinde tanımlamak istemeleridir. Ukrayna, bağımsızlığını ilan etmesinden sonra "Rusya'ya olan bağımlılığını koparmak ve yeni kurulan devleti yapılandırmak için maddi olarak kendine destek vereceğini düşündüğü Batı'ya yönelmiştir. Bu çerçevede Ukrayna, AB ve NATO uyumlaşmasına ve ABD ile özel ilişkiler geliştirmeye önem vermiştir"(Büyükkakıncı, 2004, s. 4-5). "AB'ye üyelik başvurusu yapabilmek için Avrupa kıtasında bulunma şartı, AB'nin temellerinin atıldığı Roma Anlaşması'nda yer almaktadır"(Günoğur, 2007, s. 45). Fakat 1993 yılında gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nin ardından birliğe katılma şartları değiştirilmiş ve üye olabilme kriterleri; siyasi ve ekonomik kriterler ve Topluluk mevzuatının benimsenmesi olarak düzenlenmiş ve bu kriterleri yerine getiren her ülkenin üyeliğe başvurabileceği belirtilmiştir. Ukrayna'nın coğrafi olarak Avrupa kıtasında yer alması nedeniyle avantajlı olduğu ve yine bulunduğu coğrafya nedeniyle Rusya'ya karşı dengeleyici bir konumda yer alması nedeniyle, Ukrayna'nın AB açısından jeopolitik bir cazibesinin olduğu belirtilmektedir. Fakat AB bakımından, Ukrayna'nın güvenli, demokratik, istikrarlı, Avrupa kurumlarıyla ve ekonomisi ile bütünleşmiş bir ülke olması, jeopolitik konumundan daha da önemlidir (Büyükkakıncı, 2004, s. 17).

Ukrayna, her ne kadar Avrupa coğrafyasında bulunuyor olsa da; içerisinde iki ayrı kültürü barındıran bölünmüş olan bir ülkedir (Akademik Perspektifi Enstitüsü. 2014). Bununla birlikte, Kopenhag kriterlerinden daha çok SSCB kriterlerine ya da Sovyet mirasına sahip olan, basın özgürlüğü, insan hakları, yolsuzluk ve şeffaflık gibi konularda AB'nin istediği reformları yeteri kadar tamamlamayı başaramayan bir ülke olarak, tamamen Avrupa'ya ait olduğunu ifade etmek güçtür. Ukrayna, Rusya faktörü sebebiyle, tümüyle AB'ye üyelik yönünde politikalar sürdüremese de, AB uyumlaşması konusu 1990'lı yıllardan sonra Ukrayna gündeminde kendine yer bulmuştur. Ukrayna, 1991'de bağımsızlığını ilan ettiğinde, AB için ilk başlarda görünmez bir ülke olmuştur. Bunun temelindeyse Rusya faktörü bulunmaktadır. AB, Rusya'yla sıkı siyasi, ekonomik ve jeopolitik ilişkilerini de dikkate alarak Ukrayna'nın tamamen AB ve ABD'ye kaydıgı izlenimini vermesinden endişe duymuştur (Akdemir, 2014, s. 64). "

"Avrupa Komisyonu, Nisan 1992'de Konseye eski Sovyet ülkeleriyle İşbirliği ve Ortaklık Anlaşmaları'nın görüşmelerine başlanması için yetkiyi vermesine karşın, Ukrayna'yla söz konusu anlaşmanın imzalanması 1994'de, onaylanmıyorsa 1998'de gerçekleşmiştir"(Kuzio, 2003, s.15). Bundan sonraki süreçteyse, Ukrayna-AB ilişkileri

ilerlemiştir. “Ukrayna; Slovakya, Polonya, Romanya ve Macaristan gibi AB’ye üye ülkelerle hem sınır, hemde Batı’nın bölgedeki müttefiki Türkiye’ye paralel, Karadeniz’e kıyısı bulunan ve Asya’yla Avrupa arasında geçiş güzergahı olan bir ülkedir“. Ukrayna, Avro-Atlantik bloku, Rusya ve Kafkasya arasında stratejik olarak oldukça önemli bir bölgede yer almakta ve bunun yanında Ukrayna, önemi her geçen gün artan Karadeniz Bölgesi’nin ayrılmaz parçası olan bir ülkedir“(Nikolaidis, 2005, s. 1-25).

Ekonomik bakımdan Ukrayna, 14.000 km’lik boru hattıyla Rus doğalgazının AB’ye taşınmasında önemli bir ülke olması, Rusya’nın ardından Avrupa’nın en büyük ikinci doğalgaz depolama kapasitesinin olması ve Hazar doğalgazını Karadeniz’den Avrupa’ya dağıtma konusunda stratejik bir nokta bulunan Odessa Limanı’nın elinde olması sebepleriyle, enerji jeopolitiği bakımından merkezi bir konumdadır (Samur, 2009, s. 29). Avrupa’ya giden doğalgazın %80’lik bir kısmı Ukrayna üzerinden geçmektedir. Bu da Avrupa’yı Rusya’ya, dolayısıyla Ukrayna’ya bağımlı hale getirmektedir. Avrupa’nın Rusya’ya olan doğal gaz bağımlılığı, 2006 ve 2009 yılları arasında Rusya’nın Ukrayna’ya doğalgaz akışını kesmesiyle ve bu durumdan Avrupa’nın da etkilenmesiyle iyice belirginleşmiştir. Bununla beraber, AB’nin doğal gazda %50 olan dışa bağımlılığının, 2030’lu yıllara gelindiğinde %80’lere çıkacağı tahmin edilmektedir (Gürdallı, 2009).

Rusya’ya olan gaz bağımlılığını azaltmak isteyen AB ise, Nabucco Projesi gibi alternatif enerji nakil hatlarını inşa etmek istemektedir. Ancak Rusya, 2007 ve 2008 yıllarında Türkmenistan ve Kazakistan’la, 2009 yılında Azerbaycan’la daha fazla doğal gaz almak için anlaşmalar imzalamıştır (Gürdallı, 2009). “Böylece proje için gereken gaz tedariki zora girmiştir. Ayrıca Rusya; Avusturya, Macaristan, Hırvatistan, İtalya, Sırbistan ve Bulgaristan’la Güney Akım Projesi’ni hayata geçirerek, Nabucco Projesi’ne bir alternatif ve rakip yaratmıştır“(Gürdallı, 2009).

AB-Ukrayna ilişkilerinde genel olarak üyelik konusu tartışmalıdır (Youngs, 2011, s. 40). Ukrayna’nın batısında yaşayan nüfus tarihi, kültürel ve coğrafi sebeplerle “Avrupa’nın bir parçası olduklarını; bu nedenle de üyelik haklarının olduklarını ifade etmektedir. AB ise Ukrayna’ya üyelik perspektifi vermeden yakın işbirliği imkanları sunarak Ukrayna’yla ilişkisini işbirliği üzerinden yürütmeyi istemektedir“(Youngs, 2011, s. 41). Öte yandan AB’ye üye ülkelerden bazıları, Ukrayna’ya üyelik verilip verilmemesi konusunda farklı görüştedirler. Örneğin Fransa ve Almanya Dışişleri Bakanları, 2000’de, “Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya’nın AB’ye katılmalarının söz konusu olmadığı” şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır (Akdemir, 2014, s. 8). Ancak 2004 genişlemesiyle birlikte, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe katılımı Ukrayna konusundaki dengelerin değişmesine neden olmuş; Ukrayna’nın üyeliğine Birlik içerisinde destek artmıştır.

Polonya, Ukrayna’nın üyeliğini destekleyen ülkelerin başındadır. Polonya, daima sınır komşusu olan Ukrayna’nın AB üyeliğine destek vermiş ve Birlik içinde Ukrayna’ya sağlanan vize kolaylığıyla AB-Ukrayna arasında Serbest Ticaret Alanı oluşturulması konularında lobi faaliyetleri yürütmüştür (Kuzio, 2003, s. 19). Polonya’nın, özellikle Ukrayna’nın birliğe üyeliğini istemesinin altında Polonya’nın, Rusya’ya karşı alternatif olarak Doğu Avrupa’da ve Slav dünyasında liderlik iddiasında bulunması ve bu kapsamda Ukrayna’yla ilişkilerine özel önem vermesi yatmaktadır“(Kuzio, 2003, s. 19).

Fransa ve Almanya gibi AB’nin iki güçlü ülkesinin Ukrayna’nın AB’e üye olmasına karşı çıkmasındaki neden ise Ukrayna’nın AB’ye katılmasıyla bölgede Rusya’nın kaçınılmaz bir şekilde izolasyonu anlamına gelmesi düşüncesidir. Bu da Rusya’nın hem bölge politikalarında hem de AB ile ilişkilerinde daha katı ve saldırgan politikalar izlemesine neden olabilecektir (Akdemir, 2004, s. 67). Ukrayna’daki Euro Maidan olaylarından sonra Rus yanlısı olan Yanukoviç’in iktidardan düşmesi ve yerine batı yanlısı Poroşenko’nun gelmesiyle AB-Ukrayna arasında başlarda askıya alınan Ortaklık

Anlaşması'nın Poroşenko tarafından imzalanması neticesinde AB-Ukrayna ilişkilerinin tekrar başlaması Rusya'yı rahatsız etmiştir. Rusya, saldırgan bir tutum içerisine girerek Kırım'ı işgal etmiştir. Bu durum Rusya konusunda Almanya ve Fransa'nın kaygılarını doğrulamıştır. Şöyle bir gerçek de vardır ki, AB için Ukrayna, AB'nin doğuyla ilişkilerinin tamamlayıcı parçasıdır. Ancak bununla birlikte Ukrayna, Rusya Federasyonu dış politikasında önemli bir yere sahiptir. Bunun bilincinde olan Almanya, AB Başkanlığı yaptığı 2007'de, Rusya'nın da içerisinde bir ortak olarak bulunacağı ve AB'nin doğu ülkeleriyle ilişkilerinde söz sahibi olacağı yeni bir komşuluk politikasını (European Neighbourhood Policy Plus-ENP Plus) önermiştir (Youngs, 2011, s. 42). Ancak tüm bu gelişmelere rağmen Rusya faktörü, AB'de Ukrayna konusunda bir anlaşmaya ulaşılmasının önünde bir engeldir. AB-Ukrayna ilişkileri Rusya'nın gölgesinde ilerlemeye devam etmektedir.

3. NATO - Ukrayna İlişkilerinin Rusya'daki Yansımaları

Ukrayna'nın NATO ve ABD'yle geliştirdiği ilişkiler, Rusya'yı güvenlik anlamında rahatsız etmiştir. Ukrayna bağımsızlığı ilan ettiği ilk yıllarda AB ve ABD'yle dostluk ilişkisi kurabilmek için bazı politikaları uygulamayı tercih etmiştir. ABD'nin Ukrayna'da bulunan SSCB'den kalan nükleer silahların kontrolünün sağlanması ve imhası önerisine karşılık Kiev, AB ve ABD'den alacağı mali yardımların karşılığında bu silahları imhasını gerçekleştirmiştir. Yuşçenko zamanında ikili ilişkiler daha da gelişerek, 2008 yılında iki ülke arasında "Stratejik Ortaklık" tesis edilmiştir (Bingöl, 2014, s. 30).

Günümüzde ABD'nin Ukrayna'yla ilgili stratejik hedefleri, bu ülkenin ekonomik ve siyasi olarak istikrarının sağlanması, NATO ve AB gibi batılı kurumlar ile entegrasyonunun sağlanmasıdır. ABD, bunun dışında Ukrayna sayesinde Karadeniz'de Rusya'yı dengelemeyi ve bu ülke üzerinden Batılıların enerji ihtiyacını sağlamayı hedeflemektedir. Hali hazırda Ukrayna da NATO'ya üyelik başvurusunu yapmıştır. Ancak Ukrayna'nın NATO'ya üyeliğinin gerçekleşmesi halinde, NATO'nun doğu sınırıyla Moskova arasındaki uzaklık 480 kilometre olacaktır. Bu durumda NATO'yla Rusya arasında geniş ve savunması çok zor engebesiz düz bir cephe ortaya çıkacaktır (Derman vd., 2014, s. 11-23). "Rusya, Ukrayna'nın AB'yle yakınlaşmasının sonucunda Ukrayna - NATO arasında işbirliğinin güçleneceği endişesini taşımaktadır". Bu durum "Moskova'nın temel güvenlik çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak görülmektedir"(Rodkiewicz, 2014). Ayrıca "Putin'in 2005'de Ukrayna'nın AB üyeliği konusunda yaptığı şu açıklamaları da, Ukrayna'nın AB üyeliğine karşı olduğunu" göstermektedir: "Bildiğim kadarıyla, Ukrayna'da yaşayan nüfusun en az % 17'si Rus'tur. Ukrayna'nın AB üyeliği, Ukrayna halkı arasında bir ayırım oluşturacaktır. Bu da bize Almanya'nın Doğu ve Batı olarak bölündüğü zamanı hatırlatmaktadır." (Fraser, 2006)

Diğer yandan Putin, "Ukrayna, Avrupa kültürü olan büyük bir Avrupa ülkesidir" (Putin, 2014) diye bir açıklamada bulunarak Ukraynalıların Avrupa isteğini de anlayışla karşılamıştır. Özetle AB üyeliği gerçekleşmediği sürece Rusya'nın, AB-Ukrayna ilişkilerinin ilerlemesine tepki göstermeyeceği söylenebilir. NATO ve AB'nin Rus yakın çevresinin ilgi alanına giren Ukrayna'yla ilişkilerini kuvvetlendirmesi, Rusya'yı rahatsız etmiştir ve bu kriz 2014'de Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi ile neticelenmiştir. Bu müdahale Doğu Ukrayna'nın işgali ile beraber Kırım'ın ilhakına kadar sürmüştür. Kırım ve Doğu Ukrayna'da yaşanan iç çatışmalar başlarda muhalif gruplar ile iktidar yanlıları arasında başlamış gibi görünse de, ilerleyen zamanda amacın çok farklı olduğu anlaşılmıştır (Özmen, 2014).

Sonuç

Ukrayna, yer aldığı coğrafya bakımından Rusya Federasyonu'nun güvenlik algısında önemli bir konumdadır. Rusya dış politikasının biçimlenmesini Ukrayna'nın bu konumu etkilemektedir. Ukrayna birçok yönden kritik bir jeopolitiğe sahiptir. Bunların başında Avrupa'ya enerji sağlayan doğalgaz boru hatlarının bu ülkeden geçmesi, Karadeniz'de uzun bir sınıra sahip olması, önemli ticaret yollarından biri üzerinde olması gelmektedir. Bu nedenlerden dolayı Rusya Federasyonu, Ukrayna'nın Avrupa Birliği ve NATO'ya girmesini veya AB ile ilişkilerini geliştirmesini kendisi için bir güvenlik zaafiyeti yaratacağını düşünmektedir. Bu nedenle dış politikasında bu durumu da göz önüne almaktadır. İki ülke arasındaki dil konusunda ve Katolik-Ortodoks mücadelesi konusunda problemler yaşanmakta olup, Rusya ortaya çıkan bu durumları Ukrayna'yla olan ilişkilerinde kullanmak gibi bir eğilim sergilemektedir.

Ukrayna'nın NATO ve ABD'yle ilişkileri, Rusya'yı güvenlik açısından rahatsız etmiştir. Ukrayna bağımsızlığı ilan ettiği ilk yıllarda AB ve ABD'yle dostluk ilişkisi kurabilmek için bazı politikaları uygulamayı tercih etmiştir. ABD'nin Ukrayna'da bulunan SSCB'den kalan nükleer silahların kontrolünün sağlanması ve imhası önerisine karşılık Kiev, AB ve ABD'den alacağı mali yardımların karşılığında bu silahları imhasını gerçekleştirmiştir. Yuşçenko zamanında ikili ilişkiler daha da gelişerek, 2008 yılında iki ülke arasında "Stratejik Ortaklık" tesis edilmiştir.

Ukrayna, Turuncu Devrim'den sonra Batı yanlısı politikalara ağırlık vermiştir. Fakat batı yanlısı politikalar Ukrayna'nın AB üyeliğini gerçekleştirmeye yetmemiştir. 2010 seçiminden sonra Ukrayna Cumhurbaşkanı Yanukoviç de Yuşçenko'nun aksine Rus yanlısı politikalara ağırlık vermiş; fakat Yanukoviç iktidarı "Euro Maidan" olaylarıyla son bulmuştur.

Ukrayna'nın Batı yanlısı ya da Rusya yanlısı politikaları genel olarak çatışmalarla sonuçlanmıştır. Bu iki merkezin dışında kendine özgü bir denge politikasının güdülmesinin Ukrayna açısından daha yararlı olacağını söyleyebiliriz. Ülke içindeki bu iki kutuplu çatışmalar, siyasi ve ekonomik olarak ülkeye zarar vermektedir. Ayrıca Ukrayna'nın Batı yanlısı politikalara ağırlık vermesi, komşusu Rusya Federasyonu'nun güvenlik konusunda daha radikal eylemlerine sebep olmaktadır. Ukrayna'nın Batının askeri ve siyasi kontrolüne girmesi, Rusya açısından kabul edilebilecek bir durum değildir. Bu sebeple ikili ilişkiler, bu temel üzerinden yürümektedir. İlişkilerde yaşanan inişli ve çıkışlı seyir bölgeyi de etkilemektedir. Bu doğrultuda bu ikili ilişki bölgesel bir özellik taşımaktadır. Ukrayna'nın jeopolitik konumu ve önemi ve AB ile ABD'yle gelişen ilişkiler Rusya Federasyonu tarafından olumsuz algılanmıştır. Kırım'ın işgaline giden süreçte yaşanan gelişmeler, Rusya Federasyonu özelinde Kırım'ın işgalini meşrulaştıracak kaygılara neden olmuştur. Günümüze kadar etkisini sürdüren bu kriz, Karadeniz güvenlik dengelerini de etkilemektedir. Ukrayna'nın sahip olduğu konumundan dolayı Rusya Federasyonu ile sık sık siyasi kriz yaşanmıştır. Kırım yarımadasında bulunan Sivastopol kenti özel bir statüyle Rusya'ya kiralanmıştı. Bu krizleri fırsata çevirmeye çalışan Rusya, 2013'te Ukrayna'da başlayan gösterilerin ve çatışmaların ardından Kırım'a asker sevk etmiştir. Bölgenin Rusya'nın fiili kontrolüne geçmesinden sonra, 2014'te yapılan referandumla Kırım ve Sivastopol özel statülü kenti, özerkliklerini ilan ederek Rusya'ya bağlandıklarını açıklamışlardır. Uluslararası alanda büyük bir tepki yaratan bu durumla, Rusya'ya yaptırım uygulanmıştır. Ancak değişen herhangi bir durum olmamıştır. Bu işgal, Ukrayna'nın stratejik öneminin Rusya açısından sıcak savaşı bile göze alabileceğini göstermiştir. Sonraki süreçte Donbass bölgesinde başlayan çatışmaların da öncüsü olmuştur. Bu sebeple bölgede yaşanması muhtemel çatışmaların da bu jeopolitik temelinde ortaya çıkacağı olası görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, E. (2014). "Avrupa Birliği'nin Ukrayna Politikası: Eski Komşu Mu? Yeni Aday Mı?". *Karadeniz Araştırmaları*. 41: 61-75.
- ALLEN, W. E. D. (1940). *Ukraine*. London: Cambridge University Press.
- BALIK, İ. (2018). "Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları". *Kent Akademisi*. XI/33: 86-98.
- BİNGÖL, O. (2014). "Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörülere". *Karadeniz Araştırmaları*. 41: 15-38.
- BRZEZINSKI, Z. (1998). *Büyük Satranç Tahtası*. İstanbul: Sabah Kitapçılık.
- BÜYÜKAKINCI, E. (2004). "Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri". *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*. (ed. E. Büyükakıncı). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- DERMAN, G. - Y. ONGAROVA (2014). "Ukrayna'da Siyasi Kriz". *Karadeniz Araştırmaları*. 42: 11-23.
- ERBİL, Y. (2010). *Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Enerji Güvenliği*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ERSOY, H. - L. ERSOY (2002). *Küreselleşen Dünya'da Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- GÜNUĞUR, H. (2007). *Avrupa Birliği*. Ankara: Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi.
- HRUSHEVSKY, M. (1941). *A History of Ukraine*. New York: Yale University Press.
- KUZIO, T. (2003). "EU and Ukraine : A Turning Point in 2004?". *The Institute for Security Studies (ISS) Occasional Papers*. 47: 1-37.
- NIKOLAIDIS, A. (2005). "European Neighbourhood Policy". EU And Ukraine: "Neighbour, Partner, Member?". *Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP)*. 5: 1-25.
- PAVLIUK, O. (2001). "Ukraine and the EU: The Risk of Being Excluded". *Beyond EU Enlargement Volume 1 The Agenda of Direct Neighbourhood for Eastern Europe*. (ed. I. Kempe). Gütersloh: Bertelsmann Foundation Publishers: 65-84.
- SAMUR, H. (2009). "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. VIII/27: 29.
- TECER, Ö. Ç. (2014). "Jeopolitik ve Tarihsel Bir Rekabet Sahası Olarak Ukrayna ve Dış Politika Parametreleri". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. III/4: 97-125.
- TUNCEL, S. vd. (2017). *Dünyada ve Türkiye'de Demir*. Ankara: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü.
- YILDIRIM, Y. (2010). *Rus Dış Politikasında Ukrayna Faktörü*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- YOUNGS, R. (2011). "EU Policy on Ukraine during and since the Orange Revolution: A Door Neither Closed nor Open". *Making EU Foreign Policy National Preferences European Norms and Common Policies (Elektronik Kitap)*. (ed. D. C. Thomas). Hampshire: Palgrave Macmillan.

İnternet Kaynakları

- Akademikperspektif (2019). "Tarihsel Perspektiften Ukrayna-Rusya Gerilimi". Akademik Perspektifi Enstitüsü. 2014. Erişim Tarihi: 17.12.2019.
<https://akademikperspektif.com/2014/05/18/tarihsel-perspektiften-ukrayna-rusyagerilimi/>
- Birgün (2014). "Ukrayna'da Gerilim". BirGün Gazetesi. 2014. Erişim Tarihi: 17.12.2019.
<http://birgun.net/news/view/ukraynada-gerilim/8889>
- Cidct (2019). "Geopolitical Myth on Crimea". Erişim Tarihi: 17.12.2019.
[https://www.cidct.org.ua/en/studi/4\(200\)/7.html](https://www.cidct.org.ua/en/studi/4(200)/7.html)
- FRASER, D. (2006). "Taking Ukraine Seriously: Western and Russian Responses to the Orange Revolution". *Centre for Gobal Studies*. 2006. Erişim Tarihi: 17.12.2019.
http://www.uvic.ca/research/centres/globalstudies/assets/docs/publications/Taking-Ukraine-Seriously-_5_-3-Dec-06.pdf
- GÜRDALLI, F. (2009). "Nabucco Projesi Nedir? Ne Değildir?". Ntvmsnbc Haber Sitesi. 2009. Erişim Tarihi: 17.12.2019.
<http://www.ntvmsnbc.com/id/24983042/>
- KESKİN, M. (t.y.). "Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi". Erişim Tarihi: 17.12.2019.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203090>
- Oka (2019). "Ukrayna Ülke Raporu". Erişim Tarihi: 17.12.2019.
<https://www.oka.org.tr/assets/upload/dosyalar/ukrayna-ulke-raporu-30-98.pdf>
- ÖZMEN, H. A. (2014). "Enerji Güvenliği Politikaları ve Kırım". 2014. Erişim Tarihi: 17.12.2019.
<http://www.bilgesam.org/incele/1931/-enerji-guvenligi-politikalari-ve-kirim/#.VoBmRhWLTIU>
- RODKIEWICZ, W. at all. (2014). "Russian Policy towards Ukraine: Local Actions, Global Goals". *The Centre for Eastern Studies (OSW)*. 2014. Erişim Tarihi: 17.12.2019.
<http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-08-20/russian-policy-towards-ukraine-local-actions-global-goals>
- Turksam (2019). "Ukrayna'da Devlet Başkanlığı Seçimleri: Turuncu Devrimin Sonu". Erişim Tarihi: 17.12.2019.
<http://turksam.org/ukrayna-da-devlet-baskanligi-secimleri-turuncu-devrimin-sonu>
- Wikipedia (2021). "Natural gas transmission system of Ukraine". Erişim Tarihi: 17.03.2021.
https://en.wikipedia.org/wiki/Natural_gas_transmission_system_of_Ukraine
- Worldsteel Association (2019). "World Crude Steel Production". Erişim Tarihi: 23.12.2019.
<https://www.worldsteel.org/media-centre/press-releases/2020/Global-crudesteel-output-increases-by-3.4--in-2019.html>